

Sygn. akt I UK 471/12

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 19 lutego 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Roman Kuczyński (przewodniczący)

SSN Bogusław Cudowski

SSN Małgorzata Wrębiakowska-Marzec (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania M.K.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych I Oddziałowi w Ł.

o zwrot renty rodzinnej,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń

Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 19 lutego 2013 r.,

skargi kasacyjnej organu rentowego od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 9 marca 2012 r., sygn. akt [...]

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i orzeczenia o
kosztach postępowania kasacyjnego.**

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 13 kwietnia 2011 r. Sąd Okręgowy - Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Ł. zmienił decyzję Zakładu Ubezpieczeń Społecznych I Oddziału w Ł. z dnia 26 listopada 2010 r. i zwolnił M. K. z obowiązku zwrotu pobranej renty rodzinnej za okres od 1 września 2009 r. do 31 sierpnia 2010 r. w kwocie 13.158,06 zł wraz z odsetkami w wysokości 1.207,34 zł. Podstawę rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia.

Decyzją z dnia 23 maja 2000 r. organ rentowy przyznał wnioskodawczyni prawo do renty rodzinnej po zmarłej babci od dnia 28 kwietnia 2000 r. Kolejnymi decyzjami przedłużano prawo do tej renty pod warunkiem nauki, pouczając o konieczności powiadomienia organu rentowego o okolicznościach powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do świadczenia. Na mocy decyzji z dnia 15 września 2009 r. organ rentowy wypłacał wnioskodawczyni rentę rodzinną w okresie od 1 września 2009 r. do 31 stycznia 2010 r. Decyzją z dnia 15 lutego 2010 r. wstrzymano jej wypłatę od 1 lutego 2010 r. W dniu 11 lutego 2010 r. wnioskodawczyni złożyła wniosek o wznowienie wypłaty świadczenia, składając zaświadczenie z Zaocznej Policealnej Szkoły Hotelarstwa „C.” potwierdzające, że jest jej słuchaczką od dnia 9 września 2009 r., w kierunku technik hotelarstwa, w semestrze pierwszym 2009/2010, z przewidywanym terminem zakończenia nauki w styczniu 2012 r. Decyzją z dnia 9 marca 2010 r. organ rentowy wznowił wypłatę renty do 31 stycznia 2011 r., zobowiązując wnioskodawczynię do informowania o okolicznościach powodujących ustanie lub zawieszenie prawa do tego świadczenia. W odpowiedzi na żądanie organu rentowego, pismem z dnia 5 listopada 2010 r. Szkoła poinformowała, że wnioskodawczyni była jej słuchaczem od 9 września 2009 r., nie otrzymała promocji na semestr drugi, nie oddała prac kontrolnych i nie przystąpiła do egzaminów, nie uczęszczała na zajęcia, powtarzała semestr pierwszy, w którym też nie uczęszczała na zajęcia, była obecna tylko na jednym zjeździe w dniach 6-7 lutego 2010 r., również nie oddała prac kontrolnych i również nie przystąpiła do egzaminu. W dniu 31 sierpnia 2010 r. wnioskodawczyni została skreślona z listy słuchaczy, natomiast w dniu 29 września 2010 r. została przyjęta

na pierwszy semestr Zaocznej Policealnej Szkoły Obsługi Turystycznej „C.” w roku szkolnym 2010/2011.

W oparciu o tak ustalony stan faktyczny i z powołaniem się na art. 68 ust. 1 i art. 138 ust. 1 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227 ze zm., powoływanej dalej jako ustawa emerytalna) oraz art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2009 r. Nr 205, poz. 1585 ze zm., powoływanej dalej jako ustawa systemowa), Sąd Okręgowy uznał, że za okres od dnia podjęcia nauki w Zaocznej Policealnej Szkole Hotelarstwa „C.” w Ł. do ostatniego dnia miesiąca, w którym wnioskodawczyni utraciła status słuchacza tej Szkoły w wyniku skreślenia z listy słuchaczy, przysługiwało jej prawo do renty rodzinnej. Wypłacona za ten okres renta była zatem świadczeniem należnym, a skoro tak - na wnioskodawczyni nie ciąży obowiązek jego zwrotu.

Wyrokiem z dnia 9 marca 2012 r. Sąd Apelacyjny oddalił apelację organu rentowego od powyższego wyroku, dzieląc ustalenia i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

Przytaczając brzmienie art. 68 ust. 1 i art. 138 ust. 1 i 2 ustawy emerytalnej, Sąd odwoławczy uznał, że nie zaistniały okoliczności powodujące ustanie prawa wnioskodawczyni do renty rodzinnej. W ocenie Sądu drugiej instancji, prawo do tego świadczenia ulega przedłużeniu w przypadku kontynuowania nauki w szkole, a jego utratę powoduje ukończenie nauki, w tym usunięcie ze szkoły i skreślenie z listy. Dokumentem potwierdzającym fakt kontynuowania nauki jest zaświadczenie wystawione przez właściwą placówkę prowadzącą kształcenie lub doskonalenie zawodowe. Przepisy odnoszące się do renty rodzinnej nie uzależniają prawa do tego świadczenia od systematyczności nauki, jej pozytywnych rezultatów czy powtarzania semestrów. Jedyne warunki to kontynuowanie nauki i ograniczenie wiekowe. Skoro więc wnioskodawczyni w spornym okresie była słuchaczem zaocznej szkoły, o czym świadczy uczestniczenie przez nią w zjeździe w dniach 6-7 lutego 2010 r., to wypłacone jej w tym okresie świadczenie było świadczeniem należnym. Dla oceny prawa do renty rodzinnej nie miała znaczenia kwestia frekwencji w zajęciach szkolnych oraz podejścia do egzaminów i prac kontrolnych,

gdyż renta rodzinna przysługuje od dnia podjęcia nauki aż do jej ukończenia - w planowanym terminie zakończenia nauki lub na skutek decyzji odpowiedniego organu szkoły. Organ rentowy nie jest uprawniony do ustalania istnienia tego prawa na podstawie uczestnictwa uprawnionego w zajęciach szkolnych. Na gruncie art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej, przez ukończenie nauki w szkole należy bowiem rozumieć również jej zaprzestanie, np. skreślenie z listy uczniów, które w zakresie prawa do renty rodzinnej wywołuje taki sam skutek, jaki wynika z ukończenia nauki potwierdzonego świadectwem szkolnym.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku organ rentowy zarzucił naruszenie prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej, polegającą na błędnym przyjęciu, że prawo do renty rodzinnej przysługuje osobie, która jedynie zapisała się do szkoły i uzyskała status ucznia i po dokonaniu powyższej czynności nie kontynuuje nauki, tj. nie uczęszcza na zajęcia, nie oddaje prac kontrolnych i nie przystępuje do egzaminów.

Wskazując na powyższy zarzut skarżący wniósł o „zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie odwołania”, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy Sądowi drugiej instancji do ponownego rozpoznania.

W uzasadnieniu skargi kasacyjnej podniesiono, że pojęcia ukończenia nauki nie można utożsamiać ze skreśleniem z listy uczniów, gdyż skoro ustawodawca łączy utratę prawa do renty rodzinnej z ukończeniem nauki, to warunkiem tego prawa jest uczenie się, a więc jej kontynuowanie, a nie jedynie zapisanie się do szkoły. Już sama wykładnia językowa art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej wskazuje, że jeżeli uczeń zapisał się do szkoły i po dokonaniu tej czynności nie podejmuje żadnej aktywności w celu kształcenia się (brak obecności na zajęciach, niezłożenie prac kontrolnych, nieprzystąpienie do egzaminów), a następnie ponawia czynności związane z zapisywaniem się do szkoły, to w takiej sytuacji nie kontynuuje nauki, a pobrana renta rodzinna jest świadczeniem nienależnym. W ocenie skarżącego, jeżeli ustawodawca miałby wolę wypłaty renty rodzinnej osobom, które po ukończeniu 16 roku życia nie uczą się, to w art. 68 ust.1 pkt 1 nie wprowadziłby granicy wieku. Niewątpliwie renta rodzinna ma dostarczać środków utrzymania tym dzieciom, które w związku z kształceniem się nie wykonują pracy zarobkowej i umożliwić uprawnionemu poniesienie kosztów kształcenia, jednakże

nie można jej traktować jako dodatkowego przychodu, niezależnego od kształcenia się. W spornym okresie wnioskodawczyni była zatrudniona na podstawie umowy o pracę, a nie świadcząc żadnych obowiązków szkolnych nie ponosiła jakichkolwiek wydatków, które miałyby prawo rekompensować z renty rodzinnej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

Skarga kasacyjna jest usprawiedliwiona.

Zgodnie z art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej, dzieci własne, dzieci drugiego małżonka i dzieci przysposobione mają prawo do renty rodzinnej do ukończenia nauki w szkole, jeżeli przekroczyły 16 rok życia, nie dłużej jednak niż do osiągnięcia 25 lat. Wykładni tego przepisu dokonał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 24 listopada 2004 r., I UK 3/04 (OSNP 2005 nr 8, poz. 116), w którym wyraźnie podkreślono, że renta rodzinna przysługuje dziecku uczącemu się w szkole, także w okresach przerw w nauce, niezależnie od tego, czy formalnie zachowało ono status ucznia. Podejmując wykładnię użytego w art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy z o emeryturach i rentach z FUS zwrotu „do ukończenia nauki w szkole” Sąd Najwyższy podniósł w uzasadnieniu tego wyroku, że ukończenie nauki w szkole jest - co do zasady - efektem pobierania nauki, co wiąże się na ogół z uczęszczaniem do szkoły, a zatem z faktem bycia uczniem. Z kolei o statusie ucznia decydują względy formalne (figurowanie na liście uczniów), co oznacza, że nie przestaje być uczniem osoba faktycznie zwolniona z obowiązku uczęszczania do szkoły i wypełniania innych regulaminowych obowiązków szkolnych, która nie została skreślona z listy uczniów. Z tej przyczyny kontynuowaniem nauki są również niektóre przerwy w faktycznym jej pobieraniu. Sąd Najwyższy rozważał też, czy przerwa w edukacji wynikająca ze skreślenia z listy uczniów i ponownego przyjęcia w ich poczet (przerwa formalna) powinna być traktowana inaczej niż przerwa faktyczna (urlopy), zwłaszcza wtedy, gdy są one spowodowane i uzasadnione takimi samymi lub podobnymi, zbliżonymi rodzajowo, okolicznościami o charakterze obiektywnym (np. stanem zdrowia utrudniającym lub uniemożliwiającym naukę). Sąd Najwyższy zwrócił przy tym uwagę na różnice wynikające z podlegania obowiązkowi szkolnemu (w wieku do 18 lat) i niepodleganiu temu obowiązkowi. Zgodnie z

przepisami o systemie oświaty, stan zdrowia uczniów objętych obowiązkiem szkolnym - w wieku do ukończenia 18 roku życia - nie może stanowić przyczyny skreślenia z listy uczniów, a co najwyżej uzasadnia zmianę szkoły bądź objęcie ucznia kształceniem specjalnym lub indywidualnym nauczaniem. Inna jest natomiast sytuacja prawna uczniów, którzy ukończyli 18 lat i wobec tego nie podlegają już obowiązkowi szkolnemu. Mają oni wprawdzie prawo do dalszego kształcenia się, ale niewywiązywanie się przez nich z obowiązków ucznia podlega sankcjom przewidzianym w statucie szkoły, w tym wiąże się z możliwością skreślenia z listy uczniów. Gdyby trudności w nauce spowodowane wyłącznie stanem zdrowia ucznia stanowiły jedyną przyczynę przerw w kontynuowaniu przez niego nauki w rezultacie skreślenia z listy uczniów, to te przerwy, ze względów aksjologicznych i funkcjonalnych, należałoby zrównać w skutkach z przerwami faktycznymi wynikającymi z udzielenia uczniowi „urlopu zdrowotnego”. Skoro zaś podstawowym celem renty rodzinnej jest dostarczenie środków utrzymania tym dzieciom, które ze względu na wiek, stan zdrowia lub kształcenie się, nie mają możliwości pozyskiwania tychże środków własną pracą (działalnością zarobkową), to dlatego przysługuje ona każdemu dziecku uczącemu się w szkole, także w okresach przerw w nauce, i to niezależnie od tego, czy formalnie zachowało ono status ucznia.

Kierując się wykładnią dokonaną w powołanym wyżej wyroku Sądu Najwyższego, między innymi, w wyrokach z dnia 5 lipca 2012 r., I UK 65/12 oraz z dnia 3 sierpnia 2012 r., I UK 96/12 (dotychczas niepublikowanych) stwierdził, że w świetle art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej samo zapisanie się do szkoły nie wystarcza do uzyskania prawa do renty rodzinnej, gdy ubezpieczony nie uczestniczy w zajęciach (lekcjach), nie pisze prac kontrolnych, nie uzyskuje zaliczeń i nie przystępuje do egzaminów, co ostatecznie powoduje skreślenie go z listy uczniów. W uzasadnieniach tych wyroków podkreślono, że wykładnia językowa art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy emerytalnej nie prowadzi do wniosku, iż wystarczającą przesłanką prawa do renty rodzinnej dziecka w wieku powyżej 16 lat jest formalne posiadanie statusu ucznia. Wręcz odwrotnie „ukończeniem nauki w szkole” w rozumieniu tego przepisu jest uczęszczanie do szkoły, faktyczne realizowanie jej programu (choćby z negatywnymi rezultatami), a więc kształcenie się (językowo

nauka w szkole to uczenie się, kształcenie się lub uczenie, kształcenie kogoś, lekcje, studia, edukacja; stąd ktoś jest chętny i przykłada się do nauki lub nie). Możliwe są określone przerwy w nauce (rozszerzająca wykładnia funkcjonalna przepisu), nawet powodujące czasową utratę statusu ucznia w danej szkole, ale o charakterze przejściowym, wywołane jednak nadzwyczajnymi i obiektywnymi przyczynami. Nie można natomiast mówić o pobieraniu nauki („kończeniu nauki w szkole”), gdy uczeń nie wykonuje żadnych czynności polegających na kształceniu się a zapisanie się do szkoły (uzyskanie statusu ucznia) ma wyłącznie charakter formalny, zwłaszcza gdy ma celu tylko zachowanie prawa do renty rodzinnej.

Ze stanu faktycznego stanowiącego podstawę zaskarżonego wyroku wynika, że w spornym okresie wnioskodawczyni nie uczęszczała na zajęcia, nie oddała prac kontrolnych i nie przystąpiła do egzaminu oraz uczestniczyła w jednym tylko zjeździe w dniach 6-7 lutego 2010 r. Należy zwrócić uwagę, że ta ostatnia okoliczność zbiega się ze wstrzymaniem przez organ rentowy wypłaty renty rodzinnej poczynając od 1 lutego 2010 r. oraz przedłożeniem przez wnioskodawczynię w dniu 11 lutego 2010 r. wniosku o wznowienie tej wypłaty na podstawie załączonego zaświadczenia potwierdzającego, że jest słuchaczką szkoły od dnia 9 września 2010 r. Wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji, nie świadczy to o kontynuowaniu nauki przez wnioskodawczynię, ale wskazuje na jej działanie ukierunkowane na wykazanie formalnego posiadania statusu ucznia, bez wcześniejszego i późniejszego wykonywania jakichkolwiek czynności polegających na kształceniu się.

W skardze kasacyjnej skarżący podnosi, że wnioskodawczyni w spornym okresie zatrudniona była na podstawie umowy o pracę. Okoliczność ta pozostaje co prawda poza stanem faktycznym sprawy, jednakże Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę podziela przeważający w orzecznictwie i literaturze kierunek wykładni, który wiąże prawo dziecka do renty rodzinnej w razie pobierania nauki w szkole, z warunkiem niepodejmowania zawodowo (w pełnym wymiarze) pracy zarobkowej, przez co nie jest ono w stanie zapewnić sobie środków utrzymania. Pogląd ten w szczególności został wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 kwietnia 1996 r., II UR 4/96 (OSNAPiUS 1996 nr 20, poz. 311) i powołanych w jego uzasadnieniu orzeczeniach. Według zajętego tam

stanowiska, całokształt przepisów prawnych regulujących prawo do renty rodzinnej dla dzieci wskazuje, że zasadniczym celem tego świadczenia jest dostarczanie środków utrzymania tym dzieciom pracownika (rencisty), które w związku z kształceniem się w szkole nie wykonują pracy stanowiącej źródło utrzymania.

Z art. 68 ust. 1 pkt 1 i 2 ustawy emerytalnej wynika, że prawo do renty rodzinnej dla dzieci, które ukończyły 16 lat życia, z zastrzeżeniem „do ukończenia nauki w szkole” (pkt 2), jest wyjątkiem od zasady przysługiwania tego prawa wszystkim dzieciom, które nie skończyły jeszcze 16 roku życia (pkt 1). To zaś oznacza konieczność dokonania wykładni użytego w art. 68 ust. 1 pkt 2 ustawy zwrotu „do ukończenia nauki w szkole” w ten sposób, że przepisem tym nie jest objęty przypadek „nauki w szkole”, sprowadzający się wyłącznie do formalnego legitymowania się statusem ucznia, jeżeli ubezpieczony nie wykonuje faktycznie obowiązków objętych programem nauczania, tym bardziej, gdy podejmuje pracę zarobkową w pełnym wymiarze, dysponując własnym źródłem utrzymania.

Z przedstawionych względów, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ § 1 oraz 108 § 2 k.p.c.

/tp/